

התרת נדרים - באגדה

מים ראשונים: כבר זכינו להקדיש דף לנושא [התרת נדרים בהלכה](#) והגיעה השעה למקבילה באגדה.

אִישׁ כִּי יִדַּר נֶדֶר לֵה' אוֹ הַשְּׁבַע שְׁבַעַה לְאִסֹּר אֶסֶר עַל נַפְשׁוֹ לֹא יַחַל דְּבָרוֹ כְּכֹל הַיָּצֵא מִפִּי יַעֲשֶׂה: (במדבר ל ג).

שמות רבה פרשה מג סימן ד – משה מתיר את נדרו של הקב"ה

"ויחל משה" - מהו כן? אמר ר' ברכיה בשם ר' חלבו בשם ר' יצחק: שהתיר נדרו של יוצרו.²

כיצד? אלא בשעה שעשו ישראל העגל עמד משה מפיס האלהים שימחול להם. אמר לו האלהים: משה, כבר נשבעתי: "זובח לאלהים יחרם" (שמות כב יט), ודבר שבועה שיצא מפי איני מחזירו. אמר משה: ריבון העולם, ולא נתתי לי הפרה של נדרים ואמרת: "איש כי ידור נדר לה' או השבע שבועה לאסור אסר על נפשו לא יחל דברו" (במדבר ל ג) - הוא אינו מוחל אבל חכם מוחל את נדרו בעת שישאל עליו! וכל זקן שמורה הוראה אם ירצה שיקבלו אחרים הוראתו צריך הוא לקיימה תחילה.³ ואתה צויתני על הפרת נדרים, דין הוא שאתיר את נדרך כאשר צויתני להתיר לאחרים.⁴

מיד נתעטף בטליתו וישב לו כזקן והקב"ה עומד כשואל נדרו. וכן הוא אומר: "ואשב בהר" (דברים ט) - ואפשר שהיה משה יושב והאלהים יתברך שמו עומד? אמר ר' דרוסאי: קתדרא עשה לו כקדטרא של איסכוליסטיקים הללו בשעה שהן כננסין לפני השלטון והן נראין עומדין ואינן אלא יושבין.⁵ ואף כאן כך, ישיבה שהיא נראה עמידה הוי: "ואשב בהר" ... ומהו כן? א"ר הונא בר אחא: שישב להתיר נדרו של יוצרו. ומה אמר לו? דבר קשה אמר לפניו: תהית? בתמיה!⁶ אמר לו: תוהה אני על הרעה אשר דברתי לעשות לעמי. אותה עשה אמר משה: מותר לך! מותר לך! אין כאן נדר ואין כאן שבועה! הוי: "ויחל משה" שהפר נדרו ליוצרו, כמה דאת אמרת "לא יחל דברו".⁷

א"ר שמעון בן לקיש: לפיכך נקרא שמו "איש האלהים", לומר שהתיר נדר לאלהים: "איש כי ידור נדר ... לא יחל דברו" וכאן: "ויחל משה".⁸

¹ בדברינו [התרת נדרים בהלכה](#) הראינו כיצד דווקא מפסוק זה, שאומר בצורה ברורה: "לא יחל דברו", לומדים חכמים את הדין של התרת נדרים, בה אדם כן מחל דברו. ראו מסכת חגיגה פרק א משנה ח: "היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמוכו". אבל הגמרא שם (חגיגה י ע"א) מנסה בכל זאת למצוא סמך להתרת נדרים מהתורה ומביאה מספר דרשות לשם כך, ומסקנתה היא: "אמר רב יהודה אמר שמואל: ... לא יחל דברו - הוא אינו מוחל, אבל אחרים מוחלין לו".

² כפשוטו, "ויחל" הוא מלשון חילוי פנים (שורש חל"י, התפלל) על מנת שהקב"ה ימחל לעם ישראל (שורש מח"ל). אבל לדרשן אין מעצורי לשון על מנת להגיע את דרשתו. ולהלן נראה את אברהם שאמר לקב"ה: "חלילה לך" ודרשו חז"ל "חולין הוא לך" ושניהם מהשורש חל"ל. והעיקר, היא ההשוואה עם אברהם. משה ואברהם מדברים אל הקב"ה "כאשר ידבר איש אל רעהו".

³ ראו דברי אברהם לקב"ה לפני הפיכת סדום: "השופט כל הארץ לא יעשה משפט" והמדרשים עליהם (בראשית רבה לט ו) וכן כל המדרשים על הפסוק: "וה' ניסה את אברהם" בעקידה, כגון בראשית רבה נה ג: "משל לרב שהיה מצוה לתלמידו ואומר לו: לא תטה משפט והוא מטה משפט, לא תכיר פנים והוא מכיר פנים ... כתוב: לא תנסו את ה' אלהיכם - והאלהים נסה את אברהם". ראו דברינו [חלילה לך מעשות כדבר הזה](#) וכן דברינו [פרא בסיליוס נומוס אגרפוס](#) שניהם בפרשת וירא. והכל בכיוון שהאבות דורשים מהקב"ה לקיים את החוקים והדינים שהוא עצמו חקק (כולל תוספות דינים ומדרשים של חכמים!).

⁴ יש כאן ערבוב התרת נדרים עם הפרת נדרים שנוראה עוד להלן. מה שנמנע מבעל ההלכה מותר ומופר אצל בעלי האגדה. ובאמת, התוצאה דומה.

⁵ האיסקוליסטים, המלומדים הבאים לטעון בדין לפני המלך (השלטון) יושבים על מקום גבוה (קתדרא) ונראה כאילו הם עומדים לכבודו של המלך ולמעשה הם יושבים. המדרש מתאמץ להסביר כיצד זה ייתכן שמשה יושב לפני הקב"ה. והתשובה, כאותו מלומד. אבל זה שמשה טוען לפני הקב"ה טענות הלקוחות מדיני התרת נדרים, שחז"ל עצמם הגדירו כפורחים באוויר, זה "טבעי" ופשוט לדרשן. נפלאות דרכי המדרש. אם נוסיף שלפי דעת הראשונים (רמב"ן על הפסוק בראש דברינו) התרת נדרים היא "הלכה למשה מסיני", יקבל המדרש שלנו מימד עוד יותר מורכב ומפותל! משה מזכיר לקב"ה הלכה זו שנאמרה לו בסיני ונעזר בה בהר סיני.

⁶ אתה מתחרט? אתה תוהה על שבועתך?

⁷ וההשלמה המתבקשת של הדרשה: "לא יחל דברו - הוא אינו מיחל אבל אחרים מחלין לו" כך בדרשה המקבילה במסכת ברכות לב ע"א: "ויחל משה את פני ה' - אמר רבי אלעזר: מלמד שעמד משה בתפילה לפני הקב"ה עד שהחלהו; ורבא אמר: עד שהפר לו נדרו. כתיב הכא: ויחל וכתוב התם: לא יחל דברו, ואמר מר: הוא אינו מיחל אבל אחרים מחלין לו". להלכה, הגמרא בנדרים עז ע"ב מדקדקת להפריד בין הפרה להתרה: "אמר ר' יוחנן: חכם שאמר בלשון בעל, ובעל שאמר בלשון חכם - לא אמר כלום", אבל בשני המקורות האלה, וברבים אחרים, לא חש הדרשן לדקדק וברור שהוא מתכוון להתרת חכם ולא להפרת בעל לאשתו או אב לבתו.

⁸ הרי לנו הקשר של "לא יחל דברו" עם "ויחל משה"; ובין "איש האלהים" ובין בית דין שנקרא "אלהים" (שמות כב ח). ושוב, אם יורשה לנו להוסיף נופך מדרש, נאמר שזה עצמו כוחו של מלך שהוא יודע גם להימלך בדעתו ולמחול. איש - לא יחל דברו. אבל

מדרש תהלים (בובר) מזמור כה – הקב"ה מתיר את נדרו של משה

... מה כתיב? "ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה" (שמות לג ז), וכן דרש מנודה לרב מנודה לתלמיד ... אמר ליה הקב"ה למשה: תרי אפיין מרגזין רתחין: חזור בך. כנס למחנה ... כשהוא כתיב: "ושב אל המחנה" מלמד שהתיר לו נדרו, והכניס את האהל למחנה.⁹

מדרש תנאים לדברים פרק ג פסוק כד – אין התרה למשה ליכנס לארץ¹⁰

"אתה החילות" - אתה התרתה לי נדרי. בשעה שאמרת לי: "לך והוצא את ישראל ממצרים" (שמות ג י), אמרת לפניך: איני יכול שכבר נשבעתי ליתרו שאיני זז מאצלו, שנאמר: "ויואל משה לשבת את האיש" (שם ב כא) - ואין הוא אלא שבועה שנאמר: "ויואל שאול את העם" (שמואל א יד כד).¹² ריבוננו של עולם, כשם שהתרתה לי ואמרת: "לך שוב מצרים" (שמות ד יט), אף עכשיו התר נדרך שאכנס לארץ ישראל. אמר לו הקב"ה: רב לך, אתה היה לך רב שיתיר את נדרך.¹³

מדרש אגדה (בובר) דברים פרק ג – אני הפרתי גם אתה תפר

"ה' אלהים אתה החילות" - אתה אדון על כל באי העולם ורחמיך לכל, ואין מי שימחה בידך. אם אתה מרחם עלי, אין מי שיאמר לך לא בעליונים ולא בתחתונים מה תעשה. "אתה החילות" - אם תאמר שנשבעת שלא אעבור את הירדן, שאל על שבועתך. כשם שהפרתי נדרי ושבועתי שעשיתי ליתרו, כך התר נדרך. ואין החילות אלא לשון נדר ושבועה, שנאמר: "לא יחל דברו" (במדבר לג), הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו.¹⁴

ירושלמי ברכות פרק ה הלכה ב – מי התיר את נדרו של אליהו

"ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד אל אחאב חי ה' ... אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי". רבי ברכיה אמר רבי יסה ורבנן. חד אמר: בין על הטל ובין על המטר נשמע לו. וחרנא אמר: על המטר נשמע לו ועל הטל לא נשמע לו. מאן דאמר: על המטר נשמע לו ועל הטל לא נשמע לו, מן הדא: "לך הראה אל אחאב ואתנה מטר". ומן דאמר: בין על הטל בין על המטר נשמע לו, איכן הותר נדרו של טל? אמר רבי תנחומא: אדרעיה, סברין מימר: נדר שהותר מכללו הותר כולו.¹⁵

הקב"ה – כן. בפרט אם זה לזכות וטובה. ראו הפרשנים והמדרשים על הפסוק: "וינחם ה' על הרעה" (שמות לב יד) ודברינו [לא איש אל ויתנחם](#) בפרשת בלק. ראו גם דברינו [משה איש האלהים](#) בפרשת וזאת הברכה.

⁹ כאן המצב הפוך, הקב"ה הוא שמתיר את נדרו של משה. משה ראה שהקב"ה כועס על עם ישראל ולפיכך התבדל גם הוא מהם לפי הכלל: מנודה לרב מנודה לתלמיד. והתבדלות זו יש בה מעין נדר. הקב"ה אומר לו שלא ייתכן ששניהם, גם הקב"ה וגם משה, יהיו בכעס על עם ישראל בו זמנית. לפיכך, הקב"ה מתיר את נדרו של משה ומורה לו לשוב ולהחזיר את אהלו למחנה ישראל. רק אז זוכה למשה לדעת את דרכי ה' ולדבר איתו פנים אל פנים. בזכות ישראל. וכבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [לא יהיו שתי הפנים בכעס](#) בפרשת כי תשא. ראו גם הדף [אוהל מועד הפרטי ואוהל מועד הכללי](#) בפרשת ויקרא.

¹⁰ נראה שהבסיס למדרש זה הוא ספרי דברים פסקא כז, אך העדפנו את מדרש תנאים בשל לשונו העשירה יותר.
¹¹ שמה נשבע ליתרו שלא ילך חוץ מדעתו ושבנו הראשון יהיה לעבודה זרה, בדברינו [השבועה שנשבע יתרו למשה](#) בפרשת שמות.
¹² שם ברור שמדובר בשבועה, שכן כתוב: "ויאָל שאול אַת הָעַם לְאֹמֵר אֲרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יֹאכַל לֶחֶם עַד הָעֶרֶב וְנִקְמְתִי מֵאִיבֵי וְלֹא טַעַם כֹּל הָעַם לֶחֶם". זה הסיפור על יערת הדבש שאכל יונתן בעת המרדף אחרי הפלישתים ולא ידע ששאל הוציא שבועה זו. וגם שם מצאו בסוף פתרון, שנאמר: "ויפדו העם את יונתן".

¹³ כאן משה הוא שמבקש התרת נדרים מהקב"ה, כאשר הוא מתחנן להיכנס לארץ ישראל. ביחד עם המדרש הקודם, הרי לנו שלושה אירועים. בראשון, עפ"י סדר האירועי, הקב"ה מתיר את נדרו של משה ליתרו על מנת שיוכל להיות שלוחו להציל את בני ישראל ממצרים. בשני, משה מתיר את שבועתו של הקב"ה על מנת להציל את עם ישראל מכליה. בשלישי, משה מבקש מהקב"ה שיתיר את שבועתו שלא יכנס לארץ. שני התקדימים הראשונים לא עוזרים למשה ושבועה אחרונה זו לא מותרת. חכם, גם גדול בתורה לא יכול להפר נדרי עצמו (נדריים פא ע"ב). לקב"ה אין רב שיכול ללכת אליו שיתיר לו את נדרו ומשה, שהיה רב לקב"ה בחטא העגל, לא יכול לחזור ולעשות זאת כאן שהרי הוא נוגע בדבר. ברור שזה רק מדרש אחד ופן אחד בפרשת ההסברים הארוכה מדוע לא זכה משה להיכנס לארץ ישראל. הפעם, מהזווית של דיני התרת נדרים.

¹⁴ הבדל "דיק" של אות אחת מהמדרש הקודם. לא אתה הפרת את שבועתי ליתרו, אומר משה, אלא אני הפרתי. אולי ממש מלשון הפרה כפשוטה ולא בדיני הפרה של התורה (ראו הערתנו שהמדרש לא מדקדק בין התרה להפרה וכאן נראה שכן). כשם שאני למען השליחות שהטלת עלי, נהגתי שלא על פי הדין וחיללתי את שבועתי ליתרו, אף אתה עשה כך כעת למעני שאכנס לארץ. ראו שוב דברינו [השבועה שנשבע יתרו למשה](#) בפרשת שמות, שם הבאנו גם מדרשים אחרים שמדגישים שמה הלך ליתרו והוא, יתרו, התיר לו את נדרו. ראו שמות רבה ד ד (וכן במכילתא ואחרים) שמציינים שכחלק מהטלת השליחות עליו שולח הקב"ה את משה ליתרו שיתיר לו את נדרו. ומכאן תשובת הקב"ה למשה (שהמדרש לעיל לא מביא). לא אתה הפרת את נדרך ולא אני - יתרו התיר לך.

¹⁵ אליהו כועס על כך שעם ישראל חוטאים בעבודה זרה וגוזר על עצירת גשמים וטל. גזירה שרק הוא יוכל להתיר. (עפ"י מדרש אליהו וטא פרק ח אחאב התגרה בו וטען שגשם ממשך לרדת בניגוד לדברי התורה בקריאת שמע וזו הייתה סיבת השבועה). וכל זה

ויקרא רבה סוף פרשה לז - לא מצאו היתר לבת יפתח

ארבעה פתחו בנדריים. שלשה שאלו שלא כהוגן והשיבם הקב"ה כהוגן ואחד שאל שלא כהוגן והשיבו המקום שלא כהוגן ... יפתח שאל שלא כהוגן שנאמר "והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי". אמר הקב"ה: אילו יצא גמל או חמור או כלב, היית מעלהו עולה לפני? והשיבו הקב"ה שלא כהוגן וזימן לו את בתו. ולא היה יכול להתיר את נדרו ולילך אצל פנחס? אלא אמר יפתח: אני מלך ואלך אצל פנחס? ופנחס אמר: אני כהן גדול ואלך אצל עם הארץ זה? בין זה לזה נספתה אותה עלובה. המשל אומר: בין המיילדת לילדת הלך בן הדוויה. ושניהם נתחייבו בדמיה. פנחס נסתלקה ממנו רוח הקודש ... יפתח נישול אבר אבר ונקבר ...¹⁶

מסכת סנהדרין דף סח עמוד א - התרת הנדר על ר' אליעזר בן הורקנוס

כשחלה רבי אליעזר נכנסו רבי עקיבא וחביריו לבקרו. הוא יושב בקינוף שלו והן יושבין בטרקלין שלו. ואותו היום ערב שבת היה, ונכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפלו. גער בו ויצא בניזיפה. אמר להן לחביריו: כמדומה אני שדעתו של אבא נטרפה. אמר להן: דעתו ודעת אמו נטרפה, היאך מניחין איסור סקילה ועוסקין באיסור שבות? כיון שראו חכמים שדעתו מיושבת עליו, נכנסו וישבו לפניו מרחוק ארבע אמות. אמר להם: למה באתם? - אמרו לו: ללמוד תורה באנו. אמר להם: ועד עכשיו למה לא באתם? אמרו לו: לא היה לנו פנאי. אמר להן: תמיה אני אם ימותו מיתת עצמן. אמר לו רבי עקיבא: שלי מהו? אמר לו: שלך קשה משלהן. נטל שתי זרועותיו והניחן על לבו, אמר: אוי לכם שתי זרועותיי שהן כשתי ספרי תורה שנגללין. הרבה תורה למדתי, והרבה תורה לימדתי. הרבה תורה למדתי - ולא חסרתי מרבתי אפילו ככלב המלקק מן הים, הרבה תורה לימדתי - ולא חסרוני תלמידי אלא כמכחול בשפופרת. ולא עוד אלא שאני שונה שלש מאות הלכות בבחרת עזה, ולא היה אדם ששואלני בהן דבר מעולם. ולא עוד אלא שאני שונה שלש מאות הלכות, ואמרי לה שלשת אלפים הלכות, בנטיעת קשואין ולא היה אדם שואלני בהן דבר מעולם, חוץ מעקיבא בן יוסף. פעם אחת אני והוא מהלכין היינו בדרך, אמר לי: רבי, למדני בנטיעת קשואין. אמרתי דבר אחד נתמלאה כל השדה קשואין. אמר לי: רבי, למדתני נטיעתן - למדני עקירתן. אמרתי דבר אחד, נתקבצו כולן למקום אחד. אמרו לו: הכדור והאמוס והקמיע וצרור המרגליות ומשקולת קטנה מהו? אמר להן: הן טמאין וטהרתן במה שהן. מנעל שעל גבי האמוס מהו? - אמר להן: הוא טהור. ויצאה נשמתו בטהרה. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: הותר הנדר, הותר הנדר!¹⁷

קשור גם בבנייה המחודשת של העיר יריחו המוזכרת במלכים א סוף פרק טז, הכל בדברינו [אליהו בהר הכרמל](#) בפרשת כי תשא ושם גם הדף [אליהו בהר הכרמל - הסיפור שלפני](#). לאחר שלוש שנות בצורת, מרחם הקב"ה על עם ישראל ושולח את אליהו לבשר לאחאב שהמטר יתחדש (ואז גם נעשה הטקס בהר הכרמל, ראו מלכים א פרק יח). ולא מוזכר שהטל חזר לרדת. הקב"ה אומר רק: "ואתנה מטר". הדבר מוסבר בפשטות עפ"י הדעה אחת שאומרת שהטל לא היה בכלל בגזירה. ראו מדרש תנחומא (בובר) פרשת תולדות סימן יט: "את מוצא אפילו צדיקים אינן מושלין בטל, אלא הקב"ה בעצמו. רצונך לידע, בשעה שעמד אליהו ואמר: אם יהיו השנים האלה טל [ומטר (מלכים א יז א)], ולא שמע הקב"ה אלא היה הטל יורד. מנין? שכן הוא אומר לאליהו: לך הראה אל אחאב ואתנה מטר (שם). טל אין כתיב כאן, אלא ואתנה מטר על פני האדמה, מכאן שהיה הטל יורד כל אותו הזמן". אבל עפ"י דעה אחרת, גם הטל היה בגזרה ואי לכך עומדת בעינה השאלה: מי התיר את הטל? התשובה היא, שמשעה שהקב"ה התיר את נדרו של אליהו לגבי המטר, בטל ממילא גם הנדר של הטל. זאת, עפ"י הכלל: נדר שבטל (הותר) חלקו - הותר כולו. ראו בהמשך הירושלמי שם המשל על החולה שגנב את נרתיק התרופות של הרופא: "אמר רבי יודה בן פזי: לאחד שגנב נרתיקו של רופא. עם כשהוא יוצא נפצע בנו. חזר אצלו, אמר לו: אדוני הרופא, רפא את בני. אמר לו: לך והחזר את הנרתיק, שכל מיני רפואות נתונין בו ואני מרפא את בנך. כך אמר לו הקב"ה לאליהו: לך והתר נדרו של טל, שאין המתים חיים אלא בטללים ואני מחיה את בנה של צרפית". עוד על נושא זה ושאר מעשי אליהו, ראו ספרו של אלחנן סמט: פרקי אליהו, מכון מעליות, מעלה אדומים, תשס"ג. ולנו חשובה כאן ההתרה עפ"י הכלל: נדר שהותר מכללו הותר כולו, ועצם הצורך בהתרת נדריו (שבועתו) של אליהו.

¹⁶ פעולה כה פשוטה של התרת נדרים שבה היו תלויים חיי נערה מישראל, לא בוצעה בגלל משחקי כבוד בין שני מנהיגים. ראו מדרש מקביל בתנחומא סוף פרשת בחוקותי ושם הלשון קשה עוד יותר: "פנחס אמר: אני כהן גדול בן כהן גדול, אשפיל עצמי ואלך אצל עם הארץ? ויפתח אמר: אני ראש שבטי ישראל, ראש הקצינים, אשפיל עצמי ואלך אצל הדיוט? מבין שניהם אבדה ההוא עלובה, ושניהם נתחייבו בדמיה". ושם גם הסנהדרין אשמה כיוון שבת יפתח הולכת אליהם והם לא מוצאים לה שום פתח. וכבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [בת יפתח בפרשת בחוקותי](#). ומספיקה גם ההשוואה עם פדיית יונתן משבועה ששאל אביו חזר ונשבע (ראו שמואל א יד מד-מה), נושא שהזכרנו בקצרה בהערה 11 לעיל.

¹⁷ הותר הנדר של ר' אליעזר בן הורקנוס, בעקבות הוויכוח המר על [תנורו של עכנאי](#), ראו מסכת בבא מציעא דפים נח-נט. ראו שם בפרט הקטע שנידו את ר' אליעזר ומי הוא שהלך לבשר לו זאת: "אמרו: אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר ושרפום באש, ונמנו עליו וברכוהו. ואמרו: מי ילך ויודיעו? - אמר להם רבי עקיבא: אני אלך, שמא ילך אדם שאינו הגון ויודיעו, ונמצא מחריב את כל העולם כולו. מה עשה רבי עקיבא? לבש שחורים, ונתעטף שחורים, וישב לפניו בריחוק ארבע אמות. - אמר לו רבי אליעזר: עקיבא, מה יום מיומיים? - אמר לו: רבי, כמדומה לי שחברים בדילים ממך. - אף הוא קרע בגדיו וחלץ מנעליו, ונשמט וישב על גבי קרקע. זלגו עיניו דמעות". כאן, במותו, נסגר המעגל ובן הפלוגתא הגדול שלו, ר' יהושע בן חנניה, עומד ומתיר את

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים 1: אם נחזור לבת יפתח לעיל, ראו בגמרא נדרים דפים כב-כג כיצד חכמים התירו נדרים זה לזה ואפילו לעצמם – ולבת יפתח, כאשר פשיטא שלא לקרבן מסוג זה התכוון יפתח – לא מצאו פתח? אפשר ששאלה זו נובעת ממבט מוטעה של ההלכות שחידשו חכמי בית שני על בית ראשון (תקופת השופטים). הכיוון הוא בדיוק ההפך. מתוך המקרה הטרגי של בת יפתח למדו חכמים למצוא פתח ולהתיר נדרים ככל שאפשר.

מים אחרונים 2: לא מצאנו עוד מקרים של התרת נדרים באגדה והמאיר עינינו יבורך ויותרו לו כל נדריו ויפרו כל איסוריו.

נדר הנידוי: הותר הנדר, הותר הנדר. ומה ההלכה האחרונה שחכמי ישראל באים ללמוד מר' אליעזר בן הורקנוס ערב מותו? דיני טומאה וטהרה של "הכדור והאמוס והקמיע וצרור המרגליות ומשקולת קטנה". אותם דיני טומאה וטהרה שעליהם "היטו כותלי בית המדרש ליפול". ראו עוד שלאחר מותו של ר' אליעזר חזרו לקבוע הלכה כמותו (קהלת רבה יב א על הפסוק: "דברי חכמים כמשמרות נטועים" וכן מסכת נדה דף ז עמוד ב: "כל ימיו של רבי אליעזר היו עושין כרבי יהושע, לאחר פטירתו של רבי אליעזר החזיר רבי יהושע את הדבר ליושנו"). וכבר הרחבנו לדון בדמותו של ר' אליעזר בן הורקנוס בדברינו [ר' אליעזר בן הורקנוס – חמישה פרקים ואפילוג](#) בדפים המיוחדים. העיקר שהותר הנדר, הותר הנדר.